

ARHIV BOSANSKE KRAJINE
BANJA LUKA

Arhiv Bos. krajine B. Luka

ABK 209-46-VII-226

KRUPLJANIN MILOŠ

SJEĆANJE NA USTANIČKE DANE NA PODRUČJE MANJAČE 1941-1942.

L e g e n d a :

- 19 stranica mašinom kucanog i autoriziranog teksta notiranog u Arhivu 31.maja,18.juna i 12.jula 1977.-
- sjećanja otkucana u 5 primjeraka: 2 u Arhivu,2 kod autora i jedan primjerak u Muzeju Bos.krajine.-
- SADRŽAJ : Biografski podaci,vojska i izgradnja odbrambene linije prema Italiji i u Vojvodini,dani okupacije poslije aprilskog rata,hapšenje i zatvor u Kastelu,organizovanje ustanka na području Manjače,kurirske dužnosti,četnička akcija i puč u aprilu 1942.godine.

Miloš Krupljanin

SJEĆANJE NA USTANIČKE DANE NA PODRUČJU MANJAČE 1941-1942.GOD.

Na moje političko opredeljivanje 1941.godine uticala je opšta politička situacija u vrijeme okupacije, kada je ustaška vlast od aprilskih dana 1941.godine zavodila teror koji se iz mjeseca u mjesec povećavao, ali je, isto tako, na političko opredeljivanje uticao i moj socijalni položaj. Bio sam proleter u pravom smislu te riječi jer sam živio od najamnog rada. Od rane mladosti, bez igdje ičega, stupio sam u najam da bih vlastitim radom obezbjedjivao голу fizičku egzistenciju. Od dječaćkih dana upoznao sam eksploataciju osjećajući je na svojim plećima. Zbog svega onoga što sam za vrijeme stare Jugoslavije proživio moje je opredeljivanje bilo za partizanski pokret, za novi karakter vlasti i društvenih odnosa, a ne za povratak onih i onakvih društvenih odnosa čiju sam težinu doživljavao kao najamni radnik kod bogatih seljaka. Četnička propaganda početkom 1942.godine na mene nije mogla uticati da s ponosom ne nosim partizansku zvijezdu.

Rodjen sam 17.maja 1915.godine u Krupi na Vrbasu u zaseoku Racune. Oca Djuru nisam ni zapamtio jer je umro prije moje četvrte godine. Brat Ilija rodjen je poslije očeve smrti. Poslije očeve smrti majka Simeuna, rođjena Tešanović, i sama u teškim materijalnim uslovima preudaje se za jednog siromašnog seljaka, a mene daje na čuvanje kod strica Mile Krupljanina. Kod strica doživljavao sam maltretiranja, naročito od njegove djece. Njegova djeca često su me tukla, a za to im često nije bio potreban ni povpd. No, ipak, od njih pohadjao sam osnovnu školu. Pješaočio sam do škole 10-11 km. U četvrtom razredu primila me je na stari i izdržavanje učiteljica Kamila Kulaš. Vidjela je u kak-

vim uslovima živim i htjela mi je na ovaj način pomoći. Kod nje mi je bilo zaista lijepo. Ali, sve je to bilo na kratko jer je učiteljica premještena po završetku školske godine. Tako se završila prva sretna godina mog djetinjstva. Stričeva porodica jedva je bila dočekala da me se riješi. Poslije odlaska učiteljice bio sam prepušten sam sebi. Išao sam od kuće do kuće, gdje su me roditelji mojih kolega iz škole primali na spavanje i hranu, ali sve na kraće vrijeme. Po završetku osnovne škole počeo je moj najamni rad od kuće do kuće kod za naše uslove bogatijih seljaka. Radio sam sve poslove da bih se samo prehranio. Radio sam kao najamni radnik na području Krupe na Vrbasu, a posljednje dvije godine prije odlaska u vojsku 1938. u Laktašima kod Miloša Vukmira.

Vojni rok služio sam u 35. pješadijskom puku, u četi pratjećih orudja. U vojsci u Zagrebu naučio sam rukovati minobacačem, što mi je koristilo za vrijeme rata. U Zagrebu sam bio sve do aprila 1939. Poslije završetka regrutne obuke jedan dio naše čete prebačen je na utvrđjivanje granice kod Škofje Loke, Gornje Vasi-Žirja, negdje u oktobru-novembru, mislim 1. novembra 1939. godine, završavao se moj kadrovski rok. Premda je zakonom bilo pretpredviđeno odsustvo nisam ga imao jer se intenzivno radilo. No, da sam ga i dobio, nisam imao gdje ići. Kada je 1. novembra 1939. godine vojni rok završavao, mjesec dana duže nego što je trebalo, odlučio sam da ostanem kao fizički radnik na utvrđjivanju granice i primao platu od Odsjeka za utvrđjivanje granice. Bilo mi je bolje da ostanem kao fizički radnik na građevinskim poslovima nego da se potućam kod poljoprivrednih poslodavaca u rodnom kraju.

Stekao sam iskustva na građevinskim poslovima. Izgrađivali smo bunkere, protivtenkovske i protivpješadijske prepreke itd. Na prvom području ostao sam do 1. marta 1941. Poslovima na utvrđjivanju granice rukovodio je inženjerijski major Bogoljub Glišović (rodom iz Ušica) i kapetan I klase Stojanović (rodom iz Bihaća). Komandant je bio general Rupnik, kasniji kvisling za vrijeme drugog svjetskog rata.

Od 1. marta 1941. godine radio sam na izgradnji fortifikacija na području Žarkovo-Vojlovica-Homoljica. Tu smo intenzivno izgrađivali prepreke. Kopali smo rovove i postavljali prenosne žičane prepreke. Tu me zatekao i rat 6. aprila 1941. Na utvrđjivanju granice radili su mahom vojnici, mobilisana radna snaga, a i jedan broj civila, među kojima i ja.

Sve je već mirisalo na rat. Međutim, slabo smo bili informisani o političkoj situaciji. Oficiri su se trudili da što manje znamo. Znali smo samo ono što su nam oni saopštavali na posebnim časovima tzv. teorije. Pričači su nam kako moramo biti oprezni zbog unutrašnjeg neprijatelja, a i da postoji opasnost od spoljnog neprijatelja, ali ga nisu imenovali.

Došao je i 6. april. U ranim jutarnjim satima primjetili smo velike formacije aviona koje su letjele prema Beogradu. Znali smo da je započeo rat jer su se jasno čuli odjeci bombardovanja, a i vidio dim. Naših oficira nigdje nije bilo, njih 4-5. Začudo, nije bilo ni podoficira. Dežurnom u četi rečeno je da se povlačimo u pravcu Pančeva. Odmah smo krenuli prema Pančevu onako polorganizovano. Vodio nas je neki rezervni podnarednik. Mnogo je vojnika nedostajalo u stroju. Povelili su se za oficirima i pobjegli. Išli smo u marševskoj koloni. Usput su nas u dva ili tri navrata napli neki civili, mislim folksdojčeri. Odgovorili smo vatrom i oni su se odmah povlačili. Negdje u prvi sumrak stigli smo u Pančevp. Nismo se zadržavali. Nastavili smo marš u pravcu Beograda. Jasno se vidjelo da Beograd gori. Cijelog dana nadlijetali su avioni. Pri svakom njihovom nailasku morali smo se skrivati. Zbog toga je i marš duže trajao.

Negdje oko pola noći prešli smo preko pančevačkog mosta. Prošli smo kroz Beograd i nastavili put prema Žarkovu. Kada je zgrada pored koje smo prolazili počela da se ruši bacio sam svoj kofer sa ličnim stvarima jer mi je smetao pri bijegu preko gomila građevinskog materijala od porušenih zgrada.

Prispjeli smo u Žarkovo oko 7 sati izjutra 7. aprila. Iz naše čete ostalo je samo oko 10-15 vojnika, mahom Bosanaca sa područja oko Banje Luke. Iz Krupe na/Vr. tu su bili: DRAGOLJUB ČEKIĆ (sada kapetan I kl. u penziji), MLADJEN TEŠANOVIĆ, DUŠAN LJUBOJA (ubijen od ustaša u Krupi n/V.), GOJKO ČIČIĆ iz Agina Sela, VASO MILIČEVIĆ iz Lokvara (poginuo kao četnik u Karanovcu 1943/44), neki Branković iz Krmina itd. Nije bilo ni našeg rezervnog podnarednika. On je ostao u Beogradu. Tako smo bili prepušteni sami sebi. U Žarkovu se našlo dosta vojske i iz drugih jedinica. Krenuli smo prema Užicama jer smo očekivali da će se tamo organizovati front prema Njemcima. Vladalo je opšte rasulo. I mi smo se uključili u tu neorganizovanu rijeku naroda i vojnika. Ušli smo u voz uskotračne željeznice koji je preko

Kraljeva išao za Sarajevo. Voz je bio krcat narodom i vojnicima. Putovali smo do Sarajeva cijeli dan i noć. Po dolasku u Sarajevo vidjeli smo rezultate bombardovanja. Kada smo ušli u voz za Doboju, vidjeli smo na željezničkoj stanici u Rajlovcu pravi haos: srušena stanica i mnogo mrtvih i ranjenih. Po dolasku u Bos. Brod čuli smo da se proglasila nekakva nezavisna hrvatska država. Širokotračnom željeznicom putovali smo do Sunje, a iz Sunje krenuli smo za Banju Luku, gdje smo stigli na dan ulaska Njemaca. Ja sam već ranije uspio da se dočepam civilnog odijela, tako da sam u Banju Luku došao u civilu. Zbog vojničkog odijela Gojka Čičića su povelili u logor za zarobljenike, ali je uspio da pobjegne.

Pošto nije imalo nikakvog smisla da se u gradu duže zadržavam krenuo sam u Krupu na /V. U predjelu Grab kod izvora zvanog Bočak u Gornjem Šeheru našao sam bačenu novu vojničku uniformu i vojnički ranac, što sam ponio sa sobom. Preko Rekavica došao sam do kuće svoje majke Simeune, udate Anđelić, u zaseoku Ledeniće. Ostao sam kod majke i očuha očekujući razvoj događaja. Par dana kasnije došao je i brat Ilija, koji je služio kadrovski rok u Sarajevu. On se u prvim danima rata nalazio u Celju. Njemci su ga zarobili, ali je on iz transporta uspio da pobjegne i da se vrati u Banju Luku. Slučaj je htio da je on naišao na jednog radnika koji je samnom radio na utvrđivanju granice u Žirju-Klavčje njive. Od njega je dobio civilno odijelo. Uveče ga je smjestio u voz za Zagreb, odakle je oputovao u Banju Luku.

Ponovo sam ostao bez igdje ičega. Jedino sam imao dva para odjeće, koje sam ostavio majci prije odlaska u vojsku. Tako smo se brat i ja mogli obući u civilna odijela. Budući da je bila sezona poljoprivrednih radova, brat i ja radili smo kod seljaka da bismo zaradili za hranu. Kad je u ljeto 1941. godine počela žetva ranog ječma otišao sam na poljoprivredne radove u Novu Topolu. Radio sam kod nekih Njemaca do 25/26. jula 1941, kada sam otišao kod svog bivšeg gazde Miloša Vukmira u Laktašima. Kod njega sam ostao na radu svega 3-4 dana. Pošto sam obavio utvrđene poslove, ostao sam kod njega još dva dana, ali nisam radio. Mislim 1. avgusta otišao sam kod Marka Lužije u selu Glamočani, gdje sam jedan dan zagrtavao neki kasni kukuruz. Su-

tradan sam pošao za Banju Luku s namjerom da se vratim kući. Pošao sam pješke. Kod kafane Joze Madjarevića sustigao me je s kolima Dušan Balaban iz Laktaša i Simo Skenderija. Išli su za Banju Luku. Povelili su i mene. Kod malte u Bojića hanu zaustavila nas je ustaška straža. Uhapsili su nas i sproveli u Ustaški stožer ili logor kod željezničke stanice. Sva trojica bila smo zajedno vezana. Uz psovke tukli su nas kundacima, a naročito Dušana. Poslije toga sprovedeni smo u zatvor tvrđave Kastel. Od ~~Ustaj~~ Sime Skenderije uzeli su žito koje je namjeravo prodati. Bolje rečeno, oduzeli su nam sve.

Doveli su nas u magacin Kastela, gdje je tada bilo smješteno oko 600-700 uhapšenih lica. Sve je bilo krcato seljacija iz Piskavice, Dragočaja, Maričke, Jeličke i Jošavke. Govorilo se o nekoj diverziji na pruži kod Piskavice zbog čega su ustaše izvršile masovna hapšenja na širem području. Međutim, nije mi bilo poznato zašto su hapšenja izvršena i na području Jošavke kada je ovo područje na drugom kraju. Sve je to bio srpski živalj.

Nas trojicu ustaše su zajedno ispitivali. Mada su nas pri tome tukli, ipak smo bolje prošli nego u Ustaškom stožeru. Dani su prolazili i nismo ništa dobivali za hranu svih tih 15-16 dana do mog bještva. Zatvorenici su jeli ono što su porodice od kuća slale. Pošto meni nije niko ništa donosio, jeo sam ono što bi mi drugi zatvorenici davali.

U subotu su pustili na slobodu Balabana i Skenderiju, a mene su u zatvoru zadržali. Rekli su da će i mene uskoro pustiti na slobodu. Nisam im vjerovao. Kada su narednog dana stražu preuzeli domobranci, odlučio sam da situaciju iskoristim za bijeg. Obukao sam odijelo jednog od 5-6 ubijenih dječaka, koje su ustaše bez ikakvog razloga ubili. Naime, bilo je to odijelo koje su roditelji donijeli svom sinu ne znajući da im je dijete ubijeno. Mislím da je dječaka ubio ustaša Djelić, zloglasni Gutićev tjelohranitelj i koljač, mada su i druge ustaše vršile ubijanja odvođeci pojedince ili grupe dječaka, djevojčica, žena itd. na ubijanje, odnosno klanje. Ubijene su zatim bacali u Vrbas. O ovim ubistvima mnogo se pričalo među zatvorenicima u Kastelu. Niko nije bio siguran da će iz Kastela izaći živ, ali su svi gajili nade.

Na jedno dan ili dva prije mog bještva iz Kastela došao je jedan ustaša na stepenice pred vrata magacina i viknuo:

"Policijski čas!". Bila je to zabrana svakog kretanja i izlaženja. Ubrzo iza toga, nešto manje od sata vremena, zatvorenik Jovo Tešanović iz Krupe na/V zatražio je vodu za piće. Tešanović je bio zatvoren sa 4 svoja sina (Branko, Strahinja-Straho, Rade i Boško). Bile su tu i komšije Nedžo Mihajlović, Veso, Dane i Miloš Tešanović. Tri do četiri dječaka izašla su na izlaz magacina da donesu u posudicama vodu, ali ih je mitraljez na samom izlazu pokosio. Pali su na samom stepeništu. Ustaše su došle i pokupili njihova tijela. Ubijene nisu sahranjivali već bacali u Vrbas.

Bila je nedjelja, dva dana iza ovog ubistva. Bila je dozvoljena posjeta rodjaka uhapšenika. Došle su i majke ubijenih dječaka. Pošto sam dvije majke ubijenih dječaka poznavao, obajsnio sam im šta se desilo. I meni je bilo veoma teško. Pošto su posjete primane pred magacinom za predavanje hrane, iskoristio sam nesmotrenost straže koja je bila sastavljena od domobrana da se ubacim u grupu onih koji su došli u posjetu i da s njima izađem iz tvrđave. Spustio sam se na govedarnicu. Dalje je sve išlo lako. Preko Graba izašao sam na Jajačku stijenu. Idući prema Bukvaleku ispod zaseoka Baralići na putu sam susreo grupu od 5-6 seljaka, koji su sjedili kraj ceste i razgovarali. Bilo je tu i neke stoke koju su oni ili dio njih čuvali. Nisam ih poznavao. Pitali su me odakle sam i kuda idem. Objasnio sam da sam pri povratku iz Lijevoča bio uhapšen i da sam iz Kastela uspio pobjeći. Nastavili smo razgovor. Kad su se uvjerali da sam stvarno iz Krupe na/V, rekli su mi da Srbi idu na ustanak jer zbog terora ustaša sa oružjem se moraju zaštićivati životi i imovina.

U sami mrak došao sam do kuće moga očuha Stanka Andjelića, najvećeg siromaha u tom kraju. Majka i oćuh imali su samo jednu kravu i malu kućicu veličine svega negdje oko 2,5 x 3 m. Tu sam doznao od brata Ilije da lugar MILAN BRANKOVIĆ okuplja oko sebe ljude da vodi borbu protiv Njemaca i ustaša. Brat mi je rekao da je među ustanicima i Filip Draganović iz Dobrnje, koga sam od ranije poznavao, a i jedan nepoznati Banjalučanin, također naoružan, koji po selima vodi agitaciju da se narod diže na ustanak. Tek kasnije sam doznao da je taj nepoznati Banjalučanin bio MUHAMED KAZAZ. Od brata sam doznao da su ustanici već izvršili napad na ustašku posadu u Krupi na/V. Međutim, ništa nije znao o tome kako se napad završio. Posebno je isticao da ustaše idu po

srpskim selima i ubijaju bez milosti sve na koje naidju.

Sutradan izjutra došao je do naše kuće imućniji seljak MIRKO POPOVIĆ, koji je živio sa bratom VELIMIROM. Tek kasnije sam doznao da je bio povezan sa Muhamedom Kazazom, Brankovićem, Gojkom Gajićem, Dušanom Diljevićem, kao i da je bio član KPJ u ćeliji sa Gojkom Gajićem. Mirko je bio obavješten da sam došao od svoje kćerke Ljubomire koja je čuvala ovce i primjetila ~~ga~~ da sam pred kućom. Mirko i ja dobro smo se poznavali. Radoznalo je slušao moje peripetije po povratku iz Lijevoča. Pozvao me je na ručak u svoju kuću i dalji razgovor.

Kod njega u kući za vrijeme ručka objasnio mi je političku situaciju na širem području, a i u Jugoslaviji. Radoznalo sam ga slušao. Govorio mi je o ustanku naroda u cijeloj Jugoslaviji, naročito u Srbiji, u okolini Sarajeva i na ostalom području Bos. krajine. Među ustanicima, veli on, ima mnogo ljudi iz Banje Luke od kojih su neki i na području Manjače. Spominjao mi je one koje sam sa našeg područja poznavao: DUŠAN BRANKOVIĆ, SLOBODAN VUKELIĆ, FILIP DRAGANOVIĆ, GOJKO GAJIĆ, MIĆO AZARIĆ (iz Lusića), itd. Posebno je naglasio da su ustanici, kojih ima mnogo na Čemernici, napali na Krupu na/V. i Bočac, što je tek početak daljih i većih oružanih akcija. Ispričao mi je da su kod pilane u Bočcu razoružani stražari i oduzeto oružje, da je zapaljen most na Vrbasu itd.

Razgovor je dugo trajao. Rekao sam mu da ću se i ja odmah priključiti ustanicima. Objasnio mi je gdje mogu naći Brankovića na reonu Pavlova ravan-Greda-Razdorje. Par dana iza ovog razgovora, mislim dva dana jer sam poslije Kastela želio da se malo odmorim i oporavim, krenuo sam da potražim Brankovića. Našao sam ga više Lokve na Manjači. S njim je bilo jedno 5-6 drugova. Među njima poznavao sam samo Brankovića, Gojka Gajića i Mirka Amidžića. Poslije par dana dobio sam pušku. Pridolazili su novi borci i broj se povećavao u samoj jedinici, mada je jedan broj bio odsutan zbog angažovanosti na agitacionom radu. Imao sam prilike da bolje upoznam Muhameda Kazaza, Filipa Draganovića, Slobodana Vukelića, Miću Azarića i druge.

Odmah po mom dolasku Kazaz je obavio razgovor samnom. Pitao me je o mom životu. Strpljivo me je slušao postavljajući neka potpitanja. Razgovarao je kao prijatelj s prijateljem, nena-

metljivo i prisno. Na kraju zapitao me je da li poznajem teren i ljude. Stekao sam utisak da je kroz razgovor želio da me upozna, ali i da vidi na kojim bi poslovima bio najkorisniji. Kazaza je posebno interesirao teren u pravcima: Rekavice, Krupa, Surjan, Trijebovo, Šehovci i Mrkonjić Grad.

U ta dva do tri dana došli ~~su~~^{su} Aleksa i Stevan Penić iz Surjana, obojica dobro naoružani, i rekli da imaju svoju naoružanu grupu boraca i da su spremni za oružane akcije. Mićo Azarić je u to vrijeme otišao u sela (Stričići, Dujakovci, Lokvari i Marčete) da okuplja one koji su spremni za borbu. Uspio je da okupi grupu od jedno 20 boraca.

Za agitacioni politički rad svakako je najaktivniji i najzaslužniji bio MUHAMED KAZAZ. U cilju propagiranja ustanka išao je u razna sela, održavao sastanke, pojedinačne razgovore i skupove u selima: Rekavice, Han Kola, Dobrnja, Lusići, Kadina Voda, Surjan, Šehovci, zaseok Racune kod Krupe na/V (gdje smo imali uporište u oslonac u grupi od 5-6 ljudi: Relja Tešanović, Stojan Djurdjević, Djuran Amidžić itd.) itd. Organizovani su i narodno oslobodilački odbori sa odbornicima. U Racunama naš odbornik je bio Relja Tešanović, u Grabeškoj mali Simo Stančević, u Čubrilovića mali Milić Tarlač, u Rekavicama Miloš ili Mitar Aćimović. Sjećam se da su u Rekavicama odbornici bili Todor Maksimović, Mladjen Prosen i Marko Savić.

Često sam sa Kazazom išao u razna sela i zaseoke. Održavao je sastanke i objašnjavao narodu ciljeve ustanka, odnosno borbe protiv okupatora i domaćih izdajnika. Govorio je tečno i ubjedljivo, narodu blisko. Svi su ga radozno slušali sa odobravanjem. Posebno je naglašavao potrebu razvijanja patriotizma i da svi oni koji vole svoju domovinu i narod treba da sa oružjem u ruci vode borbu za istjerivanje okupatora iz zemlje. Ta je borba patriotski zadatak svih naših naroda, govorio je on, a da tzv. NDH nije nikakva država, već okupatorska tvorevina u rukama Njemaca, Italijana i domaćih izdajnika. Protiv takve izdajničke vlasti bore se Hrvati, Muslimani, Srbi, Slovenci itd. Govorio je o opštenarodnom ustanku u cijeloj državi i uspjesima ustanika u Srbiji, na Romaniji i Kozari, u Drvaru, Lici itd.

Kazaz je po svojim karakternim osobinama bio blizak ljudima. Zbog pristupa ljudima, taktičnosti, srdačnosti, iskrenosti itd. svi su ga zavolili i veoma uvažavali. Po prirodi bio je veoma

skroman u svemu, u pogledu ponašanja, ishrane itd. Nikada nije sebe želio da izdvoji od ostalih ili da istakne neke svoje zasluge. Šta više, bio je sklon da svoje lične zasluge pripíše zajedničkoj akciji, mada drugi često u tome nisu sudjelovali. Skromnost je bila njegova vrlina, a i toplina u odnošenju sa ljudima. Uvijek je bio spreman da pomogne i savjetom i ličnim angažovanjem. Davao je primjer kako se treba ponašati u životu i kako treba raditi. Nikakav posao njemu nije bio težak. Bio se spreman na sva odricanja. Nikada nije htio da u hrani uzme ništa više ili bolje od onoga što su ostali borci dobivali. No, drugi se komandiri na Manjači u pogledu ishrane nisu ponašali kao on. Ovo govorim jer sam ga dobro upoznao kao njegov kurir i pratilac. Takvog skromnog čovjeka skoro da i nisam ni prije ni kasnije sreo. Bio je skroman, ali i velik. Na svom ponašanju i izgradio je svoj autoritet kao političkog rukovodioca na tom terenu. Međutim, on sam nije mogao svuda da stigne jer je trebalo i politički raditi, a i vojnički osposobljavati borce za akcije koje su bile u toku ili su bile planirane. Zavolio sam ga toliko da sam bio spreman da se i žrtvujem za njega. Nikakav zadatak koji mi je povjerio nije mi bio težak, mada sam bio najsretniji kada sam bio s njim. Davao mi je mnoštvo konkretnih zadataka po selima i zaseocima. Odlazio sam kod odbornika i saradnika, ustaničkih grupa, odnosio i donosio poruke.

U oktobru-novembru imali smo već bataljon od 5 četa: SURJANSKA ČETA (sa područja Surjan, Šehovci, Trijebovo) sa komandnirom Aleksom Penićem, KRUPSKO-REKAVIČKA ČETA sa komandnirom Stevanom Penićem (brat po stricu Aleksi Peniću), ZMIJANJSKA ČETA, zvana Vrhovačka, pod komandom Miće Azarića sa oko 80-100 boraca, PERVANSKO-KOLJANSKA ČETA pod komandom Miloja Milojevića (sa oko 80 boraca sa područja Kmećana, Borkovića, Goleša, Pervana gornjeg i donjeg) i PETA ČETA sa ljudstvom iz Dobrnje, Šljivna, Han Kola i Pervana. Trebalo je da bude pod komandom Dragutina Djajića. Međutim, nešto nije bilo u redu s ovom četom, ali detalje ne znam.

Koliko se sjećam, u Krupsko-rekavičkoj četi bili su i neki Banjalučani, mislim Momir Kapor, Danilo Džidara, Jusuf Imamović i još neki, uključujući i Ivicu Davida.

Negdje krajem septembra ili početkom oktobra 1941.god. došao je na Manjaču i drug Djuro Pucar, koga smo tada i kasnije zvali samo Stari. Došao je sa Kozare ili iz Ribnika. Po dolasku DJURO PUCAR održao je jedan sastanak sa Muhamedom Kazazom i Komandom odreda na Manjači. Sastanak je održan na Razdorju, negdje kod kuća Lazičića - Marčeta. Razdorje je veća livada na kojoj su bile smještene kolibe za sklanjanje od nepogoda. Bile su to brvnare. Zaseok Lazičići nalazi se pod Manjačom kod sela Marčeta. Na tom predjelu nije prijetila opasnost da neprijatelj izvrši iznenadni prodor.

Neposredno iza ovog sastanka održana je neka šira konferencija u reonu Han Kola u zaseoku Rupari. Međutim, nije mi poznato ko je na ovoj konferenciji ~~xxx~~ prisustvovao, ali znam da je imala politički karakter. Koliko se sjećam, bili su prisutni komandiri četa, a možda i članovi Partije. Čuo sam da je bilo riječi o daljem razvijanju ustanka i vođenju vojnih akcija protiv ustaša i Njemaca. Insistiralo se da čete budu očišćene od kolebljivaca i lica skolnih dezerterstvu. Djuro Pucar izričito je zahtjevao da se vode energične akcije protiv okupatora.

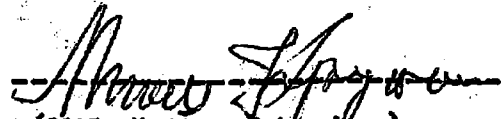
Sjećam se da sam poslije ovoga u više navrata dobio kurirski zadatak da idem na desnu obalu Vrbasa u Tisovac, a jednom i u Čemernicu poslije obrazovanja partizanske bolnice. Koliko se sjećam, jednom sam nosio neko pismo Dragi MAŽARU u selo Brankoviće pod Čemernicom. Pismo su slali Branković i Kazaz. Skrenuli su mi pažnju da pismo ne smije pasti neprijatelju u ruke. To je moglo biti negdje u novembru ili decembru 1941. Dobro se sjećam da sam se u toku iste noći vratio nazad.

Negdje u novembru ili decembru 1941., najvjerovatnije u decembru, šila se crvena zastava. Ne znam kojim je kanalom Muhamed Kazaz dobio crveno platno za zastavu. Zastava se šila u kolibi PERE TEŠANOVIĆA, oca Relje Tešanovića. Koliba je bila na terenu zvanom Poljane u blizini Krupe na/V. u zaseoku Racune. Koliko se sjećam, zastavu je šila učiteljica Bosa ŽIVKOVIC, a možda i Dušanka Kovačević. Na zastavi je bila uvezena i petokraka zvijezda.

Sa područja Skender Vakufa Bosa Živković prebačena je na politički red među ženama i omladinom na području Manjače. Koliko se sjećam, došla je u novembru 1941. Radila je u Krupi i okolnim selima. U dva ili tri navrata prebacivao sam je preko

Vrbasa kad je išla u Agino Selo. Bosa je bila veoma agilna na radu, naročito u radu sa omladinom i ženama u Krupi na/V. i Krminama. Ona je radila na širem terenu, kako na desnoj strani Vrbasa na području Osmače i Čemernice, tako i na području Manjače. Organizirala je konferencije sa ženama i omladinom, a i pripremala zabave. Sva se posvetila društvenom radu, a taj je rad bio dosta složen i odgovoran. Posjedovala je dobre organizatorske sposobnosti, a i iskustva u radu sa djecom u školi. Skoro uvijek bila je u pokretu na raznim zadacima i u raznim mjestima. Bolje rečeno, bila je neumorna u radu koji nije imao prekida.

31. maj 1977. godine

(Miloš Krupljanin)

Arhiv Bos. krajine B. Luka

ABK 209-146-VII-226

(N a s t a v a k)

Negdje koncem decembra, a možda i nešto ranije došao je sa područja Drvara Lazo Tešanović. Na tom području bio je pred izbijanje rata učitelj. Priključio se ustanicima u Drvaru jula 1941 i učestvovao u akcijama, ali mi detalji nisu poznati, kao ni način kako je došao. Po dolasku odmah je otišao kod svojih, svoje familije. Uspostavio je odmah vezu sa ustanicima i bio u partizanskom odredu na terenu Čemernice i Osmače. Negdje u januaru 1942. uspostavio je vezu sa Jovom Mišićem preko Simeuna Obradovića iz Ljubačeva i Miloša Bajića iz Poljica (predio pored Vrbasa u Rekavicama). Koliko se sjećam, Jovo Mišić došao je iz Banje Luke na područje Manjače negdje u novembru ili decembru 1941. Nije mi poznato ko je Mišića izveo iz Banje Luke do Bukvaleka, do Rajka Balabana. Naime, Balaban je stanovao u Rekavicama na putu za Dobrnju jedno kilometar dva od Gornjeg Šehera. Od Rajka Balabana u Bukvaleku ja sam preuzeo jednu grupu drugova da ih izvedem do Oreda, među kojima je bio i Jovo Mišić. Evo kako je do toga došlo.

Kao kurira Muhamed Kazaz me je poslao do Dušana Diljevića, koji je živio u zaseoku Krčma sela Han Kola. Od Kazaza dobio sam pismo za Dušana. Kada je Dušan pročitao pismo rekao mi je da treba da idem do kuće Rajka Balabana da jer treba prebaciti neke drugove iz Banje Luke u partizane. Odmah sam nastavio put do Rajka. Kod njega je bilo 5-6 ljudi, a među njima i neka drugarica. Nikoga od tih ljudi nisam ranije vidio. Oni su već bili spremni za pokret. Tada sam prvi put vidio i upoznao Jovu Mišića. U toku pješaćenja rekao mi je da je iz ovog kraja, da se zove Jovo Mišić i da bi se na kratko svratio do svoje kuće u zaseoku Rujište sela Rekavice gdje mu živi brat. Svratili smo do njegovog brata. Nismo se dugo zadržavali. Neko iz ove grupe ostao je u kući Jove Mišića i njegovog brata, a mi ostali nastavili smo put do Komande odreda. Bila je noć.

Komanda odreda bila je tada u kući Aćimovića u zaseoku Ledenice sela Rekavice. Kuća Miloša Aćimovića, sina Mije Aćimovića, bila je bolja, novija i uredjenija, mada su kuće bile

jedna pored druge. U ovu kuću najčešće je dolazio Milan Branković, komandant Odreda.

Jovo Mišić, kako sam obavješten, bio je podoficir u kraljevoj gardi na Dedinju. Pred sam rat ili u ratu, kako se pričalo, dobio je čin potporučnika ili poručnika. Nije mi poznato šta je bilo s njim od aprila do kasne jeseni 1941. Pričalo se da je bio u italijanskom zarobljeništvu.

Doveo sam ih do Brankovića i Kazaza. Cijela grupa ostala je na razgovoru sa Brankovićem. Bili su tu i neki Banjalučani. Ubrzo poslije toga Jovo Mišić postavljen je za komandanta bataljona. Mislim da je tada primljen za člana KPJ.

Odred je pripremao formiranje drugog bataljona, čiju je jezgru činila Zmijanjska četa, peta četa. U ovom su bataljonu bili Momir Kapor, Danilo Džidara, Jusuf Imamović, Ivica David i još neki Banjalučani. Mislim da je tu bio i Jozo Nemeć, koji je potom upućen u četvu Alekse Penića kod Mrkonjić Grada, na području sela Trijebovi, Surjan, Dabrca i Ljeskovića. Nemeć je tamo i poginuo negdje u februaru 1942. prije puča. Ubio ga je četnik Branko Bojanda, kako sam čuo. Ovaj Bojanda prvi je počeo haračirati u Penića četni.

Kao komandant bataljona Jovo Mišić imao je neograničeno pravo komandovanja. Nametao je svoj vojnički autoritet. Komandu odreda slabo je uvažavao. Smatrao ju je nekom administracijom i nije uvažavao dobivene naloge ukoliko mu nisu bili po volji. Sigurno je da su njegovi prsti bili umješani u postupak Miće Azarića, koji je napustio Odred i sa četom prišao Urošu Drenoviću i Vukašinu Marčetiću, koji su bili kod Sitnice. Četa je prešla kompletno u četnike negdje u februaru 1942. godine poslije napada na Mrkonjić Grad. Ona je bila na teritoriji sela: Sitnica, Kadina Voda, Dujakovci, Lusići i Lokvari.

Jovo Mišić bio je ranjen prilikom napada na selo Ljeskovicu kod Mrkonjić Grada. Poslije je liječen u partizanskoj bolnici u Čemernici, smještenoj na lokaciji zvanoj Šljepure. Bolnica je izgrađena negdje u novembru 1941. godine. Bile su to drvene barake. U jednoj je bila bolnica za ranjenike. Osim kuhinje za ranjenike i borce, bila je tu i jedna radionica za krojačke i obućarske zanate. Tu se šila, prepravljala ili krpila odjeća, a i popravljala obuća. Bila je tu i jedna baraka za

borce, zaštitu partizanske bolnice.

U bolnici je Jovo Mišić bio na liječenju jedno 20 dana. Poslije liječenja ranjene noge on se vratio u bataljon i stacionirao komandu u krupsko-rekavičkoj četi, čiji je komandir bio Stevan Penić. Četa je držala položaj u Reka-
vicama, u zaseocima Mišići i Grbići. Poslije povratka sa liječenja Mišić je počeo da otvorenije šuruje sa četnicima na desnoj obali Vrbasa, Simeunom Obradovićem u Ljubačevu i Lazom Tešanovićem. Neposlušnost postajala je sve veća, što je bila posljedica harangerskog djelovanja. Usljedilo je i dezerterstvo iz Odreda.

Partijska organizacija iz Banje Luke preko drugova u Gornjem Šeheru slala je fesove da bi se od njih pravile petokrake zvijezde. Međutim, nisu se izradjivale petokrake. Neki nisu nosili ni ambleme na kapama. Počele su se od pleha, limenih kutija, izradjivati kokarde.

Tolerisala se Mišićeva svojeglavost i neposlušnost. Komanda odreda kao da nije imala autoritet da spriječi Mišića u njegovom nastojanju da se što više distancira od Komande odreda i preuzme sve u svoje ruke na području koje je njegov bataljon kontrolisao. Mišić je postepeno učvršćivao svoj autoritet okupljajući oko sebe svoje privrženike. Za svoje kurire izabrao je sebi poverljive ljude: Lazar Štrkić i rođjaci Zdravko Mišić i još jedan Mišić čijeg se imena ne mogu sjetiti. Oni su bili njegovi stalni pratioci i povjerljivi ljudi, koji su uvažavali samo naloge Jove Mišića, a ne i Komande odreda. I Lazar Štrkić bio je rođjak Jove Mišića, ali ne znam da li po očevoj ili majčinoj liniji.

Negdje krajem februara ili početkom marta 1942. godine poslali su me Branković i Kazaz u Jošikovu Vodu da budem vođa Krajiškog udarnog bataljona u njegovom maršu prema Reka-
vicama. Dali su mi neko pismo koje treba da predam. Upozorili su me da o tome nikom ništa ne kažem. Krenuo sam u jutarnjim satima, ali je zbog zimskog vremena bila još noć. Došao sam u Jošikovu Vodu oko 10 sati, a možda i nešto ranije. Koliko se sjećam, Krajiški udarni bataljon imao je tri čete. Jedna je bila stacionirana u Borkovićima, druga u jednom zaseoku u blizini, a treća sa štabom bataljona u zgradi Osnovne škole u Jo-

Šikovoj vodi. Vojnici na straži doveli su me do Ranka Šipke. Tu u Komandi bataljona bio je i Djuro Pucar, koga su svi oslovljavali sa: drug Stari. Mislim da ni borci nisu znali njegovo ime i prezime. Pismo koje sam donio od Brankovića i Kazaza uzeo je Djuro Pucar i odmah ga pročitao. Dok je čitao pismo imao je ozbiljan izraz lica. Poslije čitanja pisma upitao me je o situaciji na terenu. Odgovorio sam Pucaru i Šipki na postavljena pitanja u vezi sa situacijom na terenu. Posebno su se interesirali gdje se nalazi Jovo Mišić, a i o mojim utiscima o njemu. Odgovorio sam ono što sam znao.

Ostao sam kod Štaba bataljona cijelo to poslije podne i noć. Iz Jošikove Vode krenuli smo u noćnim satima oko 4 ili 5 sati izjutra. Ispred bataljona išla je jedna patrola u jačini voda na jedno 200-500 metara u zavisnosti od konfiguracije terena. Patrolu je vodio jedan seljak. Ja sam išao sa četom u kojoj se kretao i Štab bataljona sa Djurom Pucarom.

Bataljon je stigao u Rekavice. Kod kafane u Rujištima našli smo se sa četom Stevana Penića. Pucar je dao nalog da se četa postroji. Kada je četa postrojena, Djuro Pucar održao je govor. Na kraju je postavio pitanje: ko želi da se bori protiv okupatora i domaćih izdajnika neka ostane u stroju, a ko ne želi da se bori i bude partizan neka istupi iz stroja i odloži oružje i nek ide svpjoj kući. Jedan manji broj istupio je iz stroja i odložio oružje.

Komanda odreda bila je u sastavu ove čete. Tu su bili Branković, Kazaz, Gojko Gajić, Žarko Vranješević i Momir Kapor. Održan je i neki sastanak sa Komandom odreda i da je tada predloženo da se partizani zovu: narodna vojska.

18. juni 1977. godine

Banja Luka

(Miloš Krupljanin)

Sjećanja Miloša Krupljanina.-

(N a s t a v a k)

Ne sjećam se svih vojničkih akcija koje je naš odred imao, izuzev onih u kojima sam lično učestvovao. Zbog kurirske dužnosti u nekim akcijama nisam izravno učestvovao.

Jedna od vojničkih akcija bila je u septembru 1941. godine kada je izvršen napad na dva vojna kamiona koja su iz Banje Luke išla u pravcu Jajca. U tim kamionima bilo je ustaša, domobrana, nekoliko katoličkih popova i nešto malo ljudi u civilu. Ja sam bio na straži na Kulini (kuli iznad Krupe na/V.)^{SA}, nekim Gvozdenom (poginuo početkom 1942.) i Čekić Dragoljubom.

Kamioni su prošli cestom uz Vrbas. Partizani su ih dočekali kod Brenice (na jedno 1-2 km. prije Bočca na mjestu gdje je sužen Vrbas). Znam da su u napadu učestvovali pod komandom Brankovića, koji je vodio grupu partizana, slijedeći borci: Milan i Djordjo Orozović, Mirko Amidžić (poslije četnik), i još neki. Bilo ih je oko 20. Akcija je uspjela. Ova partizanska grupa napala je na jedan kamion, a na drugi kamion izvršila je napad četa Alekse Benića. Napad je izvršen na mjestu između Bočca i dostionice Bebe u Bočcu (vlasnica Beba poginula je prilikom napada partizana na gostioniu u kojoj su bili ustaše i domobrani). Kamion je uništen. Ubijeno je jedno lo ustaša.

Sredinom septembra 1941. godine kod mjesta zvanog Topola između Rekavica i Han Kola učestvovao sam u rušenju telegrafskih stupova i kidanju telefonskih žica. Branković i Kazaz dali su naredbu za rušenje bandera, prekopavanje puta i spaljivanje arhive Opštine Kola. Prikupljen je potreban alat: sjekire, krampovi, lopate, klješta. U akciji je učestvovalo jedno 20 seljaka i nas jedno lo naoružanih boraca. Sjećam se da su od seljaka učestvovali Milan, Savo i Momčilo Gajić. Od partizana bili su tu: Branković, Kazaz, Gojko Gajić, Slobodan Vukelić (poginuo 1942), Dragutin Djajić (kasnije četnik), ja

i još nekoliko boraca čijih se imena ne mogu sada sjetiti. Zgrada u kojoj je bila Opština nije bila vojnički čuvana. Bio je tu samo jedan seljak zadužen za čuvanje. Naložili smo vatru u samoj zgradi i stavili na gomilu arhivu. Arhiva je sa zgradom izgorjela. Razbili smo sanduk u kome su se čuvali pečati i štambilji. Pečat je preuzeo M. Kazaz.

Prekopali smo cestu na nekoliko mjesta. Bandere na mjestu rušenja nabacali smo na cestu stvarajući prepreku za prolaz vozila. Prekopavanje smo izvršili od Topole-Kola pa preko Zagoraca (trgovina Zagorca) i dalje do kovača Miloša Risa. Kovačnica Risa bila je udaljena od žandarmerijske stanice u Kolima oko 300 metara vazdušne linije. Kopali smo cestu na mjestima gdje je bilo najlakše i najpodesnije, obično kod propusta. Na mjestima propusta prekopavanje je išlo najlakše. Prekopavanje smo izvršili na jedno 5-6 mjesta: kod kuće Zagorca, na ulazu u šumu Branilovci iza Zagorčeve njive, na predjelu Topola na jedno 2-3 mjesta. Sve je to bilo obavljeno u toku noći.

Sredinom oktobra 1941. izvršili smo akciju u Rekavicama na kuću Lazara Jagodića u kojoj je bila Osnovna škola, a tada neki ured. Spaljena je samo arhiva i ništa više. U ovoj akciji sudjelovalo nas je jedno desetak. Akciju je vodio Milan Branković. Porušili smo telegrafske bandere i na dva mjesta prokopali put Banja Luka-Jajce. Srušili smo i propust kod tzv. državnog točila na izlasku iz Tijesna iz pravca Banje Luke. Tada smo srušili i propust kod kuće Jagodića i neki most. Spomenuto točilo, odnosno propust kod istog, ponovo smo porušili krajem oktobra. Koliko se sjećam, tada smo ponovo rušili telefonsko-telegrafske bandere.

Iza ovih naših akcija uslijedila je jedna ustaško-njemačka kaznena ekspedicija, koja je zahvatila šire područje uz cestu Banja Luka-Jajce. Ta kaznena ekspedicija zahvatila je sela: Rekavice i Poljice (desna obala Vrbasa u Rekavicama ispod Ljubačeva), Karanovac, Ljubačevo, Krmine, Krupa na/V pa sve do Bočca. U kućama ubijali su sve muškarce iznad 10 godina ili ih odvodili u Banju Luku. Kuće su palili. Međutim, veći dio stanovništva pred njima je pobjegao.

Prelaskom Udarnog krajiškog bataljona na desnu obalu

Vrbasa 1942. godine, Komanda odreda prebacila se ~~na~~ na teren Krupsko-rekavičke čete jer je tu bio najsigurniji od mogućih iznenađenja. Ubrzo iza toga uslijedio je napad na Štab (Komandu) odreda. Branković, Kazaz i ~~Mikaraš~~ Gojko Gajić uspjeli su preći na drugu obalu Vrbasa negdje kod srušenog mosta u Karanovcu i dočepati se kuće Brankovića u Krminama. Tu su se 2-3 dana skrivali dok nisu dobili vezu sa Krupsko-rekavičkom četom. Ovaj napad na Štab izvršili su četnici Jove Mišića, učestvujući u sadejstvu sa četom Miće Azarića. Napad na Štab izvršen je u vrijeme kada je Krupsko-rekavička četa bila negdje na terenu.

Izгледа da je ovaj napad bio ranije planiran. Naime, jedan dio boraca iz čete poslan je kućama na odmor, a među njima i ja. Za one koji su odlazili na odmor osiguravane su zamjene. Na mjesto mene, naprimjer, došao je Marko Tešić, mjesto Dragoljuba Čekića došao je Djuka Lukendić, a i Nikola Bojanić itd. Međutim, nije mi poznato koliko je takvih smjena bilo. Svi oni koji su učestvovali u napadu na Štab otišli su u četnike. Tih dana, koliko se sjećam, ubijena je i Bosa Živković.

Čuo sam za ovaj napad neposredno poslije njega. Međutim, ostao sam bez oružja. Do oružja se teško dolazilo. No vo oružje trebalo je zarobiti.

Krajem aprila 1942. godine došao je jedan partizanski bataljon koji je kasnije ušao u sastav Prve krajiške brigade. On je razoružao četu Stevana Penića, odnosno sve one koji nisu htjeli ići u borbu protiv neprijatelja, odnosno ostati u partizanima. Tada je uhvaćen i razoružan Jovo Mišić. Odveden je u zgradu Osnovne škole Dobrnja-Šljivno. Međutim, na intervenciju seljaka on je pušten na slobodu. Naime Kosta Nadj rekao je Djuri Pucaru da Jovu Mišića kao izdajicu ne bi trebalo streljati zbog autoriteta Mišića među seljacima jer će svi oni koji su došli da interвениšu njemu u prilog i mnogi drugi postati ogorčeni protivnici partizana. Tako se Jovo Mišić izvukao.

Međutim, poslije prve borbe na Brankovcu čuli smo da je istog dana Jovo Mišić bio u Banjoj Luci sa Njemcima i ustašama. Od tog vremena počela je otvorena saradnja četnika Jove Mišića sa neprijateljem. Od njih je dobivao i vojnu opremu.

Pošto sam i ranije stalno govorio da je moje mjesto jedino u redovima partizana, zbog čega su me mrzeli mnogi koji su se opredjelili za četnike, imao sam sreće što sam u tom puču ostao živ da me iza leđa ne ubiju jer su me u vrijeme ovog meteža poslali kao kurira Jovi Todoroviću za teren Manjače.

Jovo Mišić pokazao je pravi svoj lik u vrijeme napada ustanika pod njegovom komandom na Štab odreda. To nije smjelo proći nekažnjeno, a naročito onda kada je od partizana bio uhaćen i razoružan. Trebalo je narodu objasniti Mišićevo izdajničko držanje, a ne dopustiti da njegovi saučesnici okupljaju narod da masovno dolazi i traži njegovo oslobođenje. Jovo Mišić dao je obećanja da se neće boriti protiv partizana, ali tako prevrtljivom čovjeku nije se smjelo vjerovati. Najmanje se smjelo dopustiti da izgrađuje svoj lični autoritet na štetu autorizeta ustanka. Isto tako, nije se smjelo dozvoliti da nekažnjeno prodju svi njegovi ekscesni i neizvršenja naredbi Štaba odreda. Mnogo kasnije sam čuo da je Jovo Mišić završio neku obavještajnu školu kod Italijana ili Njemaca i da je po toj liniji on i poslan na teren Manjače.

Ja sam nastavio borbu kao partizan. Prilikom formiranja Prve krajiške brigade bio sam u odjeljenju kurira. Sa svojim bataljonom učestvovao sam u borbama na Sasini i Mačkovcu (Mačkovo Brdo). Rasporedili su me u četu Gojka Trikića. Komesar je bio Drago Djukić, sada general u penziji.

12. juli 1977. godine
Banja Luka

(Miloš Krupljanin)

